

Claus Zittel (Kunsthistorisches Institut in Florenz / Max-Planck-Institut Florence, Italy)

Dirk Leyder, *Pour le bien des letters et de la chose publique. Maria-Theresa; Jozef II en de humaniora in hun Nederlandse Provincies* [Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, Nieuwe Reeks 19] (Brussel: Paleis der Academiën 2010). 260 pp., ISBN 978-90-6569-066-1. € 23,50.

Enkele jaren na de afschaffing van de jezuiten (1773) zette de regering van de Oostenrijkse Nederlanden een netwerk op van nieuwe, door de Staat gefinancierde en gecontroleerde colleges voor 'middelbaar' onderwijs. Een Koninklijke Commissie der Studiën, opgericht in 1777, fungeerde als embryonaal 'ministerie van onderwijs', dat niet alleen toezicht uitoefende op deze colleges, maar ook op de bestaande 'vrije' scholen onder leiding van seculiere priesters, augustijnen, minderbroeders, enzovoort. De 'koninklijke colleges' kenden niet het succes dat de enthousiaste promotoren ervan hadden verhoopt, en deemsterden weg in de verwarring van de laatste jaren van het *ancien régime*. Alles bij elkaar vormt dit een boeiende en intrigerende episode uit de geschiedenis van opvoeding en onderwijs.

Dit herwerkte proefschrift van Dirk Leyder heeft niet alleen de ambitie om de koninklijke colleges in hun sociale en institutionele context te plaatsen, maar ook om te peilen naar het 'reële opvoedingsgebeuren'. Daarbij besteedt de auteur uitgebreid aandacht aan de vernieuwing van het leerprogramma, de selectie van de leerkrachten, de organisatie van de inspectie door de Koninklijke Commissie der Studiën, enzovoort.

Het boek heeft zeker zijn verdiensten. De kleine en grote problemen waarmee de gangmakers van de hervorming geconfronteerd werden, de evaluatie van de leerkrachten en de disciplinerende van de – vaak rumoerige – collegebevolking worden beeldrijk beschreven. Een doorgedreven (en in lange voetnoten voortwoekerende) discoursanalyse is de sterkte, maar meteen ook de zwakte van deze studie. Wat meer *acts and facts* waren de leesbaarheid zeker ten goede gekomen. Nergens wordt een overzicht gegeven van de plaatsen waar koninklijke colleges werden opgericht, hoe lang ze bestaan hebben, enzovoort. Het brede onderwijslandschap waarbinnen ze moeten worden gekaderd, komt evenmin aan bod. Een laconieke voetnoot op pagina 13 ver-

meldt dat het te ver zou leiden om 'alle 58 steden te vermelden die in 1773 een college hadden'. De chronologische afbakening van deze studie baadt in een zelfde *flou artistique*.

Leyder gaat in tegen de klassieke stelling dat de latiniteit van de colleges gedeeltelijk moest wijken voor nieuwe vakken als aardrijkskunde, geschiedenis en wiskunde. Daartegenover stelt hij dat in de programmahervorming juist het herstel van het 'zuivere' Latijn centraal stond. Ik denk dat het één het ander niet uitsloot en dat de introductie van genoemde vakken wel degelijk een belangrijke omslag betekende. Sébastien Dubois wijdde een interessante bijdrage aan het handboek geschiedenis dat in het kader van de hervorming werd opgesteld ('Le premier manuel d'histoire de Belgique et l'enseignement de l'histoire nationale dans les collèges à la fin de l'Ancien Régime', *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 80 (2002), 491-515). Het valt me op dat dit artikel door Leyder volledig genegeerd wordt. Een andere belangrijke en relevante bijdrage van dezelfde auteur (uit 2003) wordt pas in de voorlaatste voetnoot van het boek kwansuis vermeld (en dan nog enkel om een manco hierin te signaleren).

Leyder schuwt nochtans de controversie niet. Hij bekritiseert (onder andere op p. 154) de licentieverhandeling van Frans Chanterie uit 1971 (*De Koninklijke Colleges voor Humanioraonderwijs voor Jongens in de Oostenrijkse Nederlanden, 1773-1794*), die de ontslagen van ontoemdigde en slecht betaalde leerkrachten als instabiliteit had uitgelegd. Zijn eigen analyse, die uitgaat van een 'flexibiliteit van het lerarenkorps', corrigeert dat beeld terecht, maar vervalt al snel in het andere uiterste. De instabiliteit die het personeelskader te zien geeft, was zowel het gevolg van een zekere mobiliteit als van de uitstroom van uitgebluste en teleurgestelde leerkrachten. Tot slot moet mij van het hart dat ik me heb geërgerd aan de manier waarop Leyder in deze discussie en elders in het boek het belang van de verhandeling van Chanterie minimaliseert ('bijzonder lacuneus', 'menige misvatting', p. 17). Naar mijn oordeel is de genuanceerde en zorgvuldig opgebouwde studie van Chanterie, ondanks een aantal onnauwkeurigheden, anno 2011 nog altijd zeer leeswaard.

Eddy Put (Rijksarchief Leuven/Katholieke Universiteit Leuven)